

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7925>

Number: 73 , p. 299-314, Winter 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Article Acceptance Date

05.11.2018

26.12.2018

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

31.12.2018

27 MAYIS HÜKÜMET DARBESİ VE DÖNEMİN AKADEMİSYENLERİNİN DARBE KARŞISINDAKİ TUTUMLARI

27 MAY COUP AND MANNER OF ACADEMICIANS OF THE PERIOD

TOWARDS COUP

Doç. Dr. Doğan Duman

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4662-9942>

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü, dogan.duman@deu.edu.tr*

Öz

27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri, 1950'de yapılan genel seçimler sonucu iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti'ni işbaşından uzaklaştırarak ülke yönetimine el koydu. Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi olması, darbenin hiyerarşik bir şekilde ve emir-komuta zinciri içerisinde gerçekleşmemesi bu darbenin ayırt edici özelliklerden bir kaçıdır. Kendisinden sonra gelen diğer darbelerden çok farklı başka bir özelliği ise dönemin üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin darbe karşısındaki tutumlarıdır.

Yakın dönem Türkiye Tarihi söz konusu olduğunda 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesi, üzerinde en çok tartışılan ve yorum yapılan bir konu olarak öne çıkmaktadır. Darbeye ilişkin yapılmış birçok çalışmadan da söz etmek mümkündür. Fakat bu çalışmaların herhangi birinde darbe sonrasında üniversite öğretim üyelerinin darbe karşısındaki tutumlarını, doğrudan onların ifade ettikleri gerekçelerle ortaya koyan bir araştırmaya ise rastlanmamaktadır. Darbenin yapıldığı 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'de toplam 7 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerde görev yapan ve darbeye ilişkin görüş belirten akademisyenlerin neredeyse tamamı darbe karşısında olumlu tutum ta-kınmışlardır.

Bu araştırmada öncelikle DP'nin iktidar olduğu 1950-1960 yıllarında iktidarla üniversiteler arasındaki ilişkiye değinilecek, daha sonra ise darbe sonrası süreçte üniversite öğretim üyelerinin önemli bir bölümünün hangi gerekçelerle askeri darbeye destek verdikleri konusu üzerinde durulacaktır. Çalışmanın temel kaynaklarını, dönemin gazete ve dergileri, anılar ile 27 Mayıs Hükümet Darbesi konusunda yapılan araştırmalar

oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: DP Döneminde Üniversiteler, 27 Mayıs Darbesi, Akademisyenler

Abstract

On May 27, 1960, the Turkish Armed Forces seized the government by removing the Democratic Party from ruling which came to power as a result of 1950 general elections. The fact that the history of the Republic was the first military coup, and that the coup did not take place in a hierarchical manner and in the chain of command, is one of the distinguishing features of this coup. Another remarkable and different feature of this coup is manner of academicians towards coup who worked at universities in that period.

When it comes to Turkey's recent history, May 27, 1960 coup comes to the forefront as a most debated and commented issue. It is possible to talk about many of the studies on coup. However, in any of these studies, there is no research that reveals the manners of academics towards the coup in the aftermath of the coup, justifying the reasons they express directly. When the coup was made on May 27, 1960, there were totally 7 universities in Turkey. Almost all of the academics, who worked at these universities and gave an opinion related coup, took positive manner towards the coup.

In this research, firstly, the relation between government and universities will be mentioned during the period of 1950-1960 when the DP was in power, and then on the reasons for which a significant part of academics supported the military coup in the post-coup period. In this research, firstly, the relation between government and universities will be mentioned during the period of 1950-1960 when the DP was in power, and then on what grounds a significant part of academics supported the coup in the post-coup period will try to reveal. The main sources of the study consist of newspapers and magazines of the period, memory books and the researches which conducted on May 27 coup.

Key Words: Universities in the Period of DP, May 27 Coup, Academics

GİRİŞ

27 yıl süren CHP iktidarını 14 Mayıs 1950 seçimleri ile birlikte sonlandıran Demokrat Parti'ye birçok çevre umut bağlamıştı. Bunlardan biri de üniversitelerdi. DP, ilk iktidar dönemi olan 1950-1954 döneminde, ülke ve dünya konjonktürünün de etkisiyle özellikle ekonomik alanda ciddi başarılar elde etmiştir (Zürcher, 1995: 325-328). Bu başarı sonrası elde edilen ekonomik refah DP'ye olan güveni ve toplumsal desteği daha da artırmıştır. Nitekim DP, 1954 seçimlerinde oy oranını daha da artırarak ve meclisteki üstünlüğünü pekiştirerek ülkeyi yönetme yetkisini bir dönem daha elde etmiştir. Ülke genelindeki bu olumlu tablonun da etkisiyle 1954 yılına kadar üniversiteler ve iktidar arasında belirgin bir çekişme görülmemektedir. Fakat 1950'li yılların ikinci yarısında durum değişmeye başlamıştır. Özellikle yaşanan ekonomik sorunlar

ve artan siyasal baskılar toplumsal huzursuzlukların temel nedeni olmuştur. Bu süreçte yapılan 1957 seçimlerinde DP oy kaybına uğramış ve ilk kez yüzde ellinin altına gerilemiştir. Buna rağmen seçim sisteminin de etkisiyle TBMM'de önemli bir çoğunlukla iktidarını sürdürmüştür. CHP ise oylarını artırarak daha güçlü bir konuma gelmiş ve iktidara karşı daha sert bir muhalefet politikası izlemeye başlamıştır. Buna karşılık olarak da DP iktidarı, sertlik politikasına yönelmiş, muhalif basın üzerinde baskı kurup sansür uygulamış, her türlü muhalefeti şiddetle bastırmaya çalışmıştır.

Ülkede yaşanan bu gerginlikler birçok toplumsal kesimi ve kurumu da olumsuz etkilemiştir. Ordu mensupları arasında başlayan huzursuzluklar bir takım darbe planlarının yapılmasına yol açarken (Özdağ, 2004: 75-87), özellikle İstanbul ve Ankara'daki üniver-

sitelerin hukuk fakültelerindeki öğretim üyeleri arasında da DP'nin kimi uygulamalarına tepkiler artmaya başlamıştır. DP, meclisteki mutlak çoğunluğuna dayanarak bu tepkileri önemsememiştir. Tam tersine muhalif olarak gördüğü akademisyenler üzerindeki baskısını artırmış, bu durum ise iktidar ve üniversite arasındaki ilişkilerin gittikçe gerilmesine yol açmıştır. İktidar ile üniversite arasında önce anlaşmazlıklarla başlayan ve daha sonra çatışmaya dönüşen ilişkiler, darbeyi yapanlar tarafından yönetime el koymanın en önemli gerekçelerinden biri olarak kullanılmıştır.

1- İktidar Yıllarında Demokrat Parti-Üniversite İlişkisi

Muhalefette olduğu dönemde tek parti yönetimini basın, üniversite, dernek ve sendikal haklar gibi konularda sıklıkla eleştiren DP, ülkede demokrasinin olmadığını savunmuştur. İktidara geldikten sonra ise ilk yıllarda basın, sendika ve derneklerin faaliyetlerine yasal çerçevelerde izin verirken, muhalefetin güç kazanmasıyla birlikte özgürlükleri kısıtlayıcı önlemler almaya başlamıştır. Tek parti yönetiminin baskıcı uygulamalarını eleştirerek CHP'den ayrılan DP yöneticileri, başlangıçta her ne kadar özgürlükleri savunan ve demokrasiden bahseden söylemlerle yola çıkmış olsalar da süreç içerisinde iktidarı kaybetme endişesi ile bu söylemlerinden uzaklaşarak anti-demokratik uygulamalara girişmiştir. Böylelikle DP, muhalefetteyken birçok uygulamasını eleştirdiği CHP ile aynı noktada buluşmuştur. DP on yıllık iktidarı döneminde üniversite özerkliğinin zedelenmesi, basın üzerinde sıkı bir denetim kurma çabası, siyasi parti ve cemiyetlere toplanma yasağının getirilmesi, mecliste diğer parti milletvekillerine konuşma hakkının verilmemesi gibi birçok anti-demokratik yasa ve uygulamalara girişmiştir. CHP iktidarında, jandarmanın kırsal kesim üzerindeki baskısından şikâyet eden DP, kendi iktidarında bunu ağırlıklı olarak üniversite ve aydın kesim üzerinde bir baskıya dönüştürmüştür (Keskin, 2012: 122-123).

Fakat bu baskı politikasından istenen sonuç elde edilememiştir. Çünkü özellikle üniversite çevresinden bu baskılara karşı sessiz kalınmamıştır.

DP yönetiminin yaklaşık ilk beş yıllık döneminde üniversiteler ve iktidar arasında belirgin bir anlaşmazlık görülmemektedir. Bu döneme kadar DP hem siyasi anlamda hem de ekonomik anlamda başarılı bir politika izlemiştir. Süreç içerisinde artmaya başlayan enflasyon sabit gelirli kesimleri olumsuz etkilemiştir. Buna karşılık DP, ekonomideki başarısızlığı popülist politikalarla kapatmaya çalışmış; siyasal muhalefet ve basın üzerinde baskı kurma yolunu tercih etmiştir. Bu durum ise üniversiteler ve üniversiteyi oluşturan öğretim üyeleri ile öğrenciler arasında huzursuzluklara neden olmuştur (Ceylan, 2008: 127).

İktidarın baskıcı anlayışına karşı çıkan öğretim üyeleri ve öğrenci kovuşturmaları dışında, üniversitelerin kurumsal işleyişine ve özerkliğine yönelik ilk DP müdahalesi 1953'te yapılmıştı. 21 Temmuz 1953'te çıkarılan 6185 Sayılı "Üniversiteler Kanunu'nun 46. Maddesinin (d) fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun" ile üniversite öğretim mesleğinden çıkarma söyle değiştirilmiştir:

"Üniversite öğretim mesleğinde kalmasına yer bırakmayacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işleyenlerle, siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar veya 3'üncü maddenin (e) bendi hükmünün cevaz vermediği siyasi yayınlarda veya beyanlarda bulunanlar üniversite öğretim meslekinden çıkarılır. Bu gibilerin akademik unvanlarını taşıyıp taşımayacakları üniversite senatolarınca ayrıca karar altına alınır" (Aktaran Ceylan, 2008: 30-131).

Bu yeni yasal düzenleme ile öğretim üyelerinin siyasi içerikli yayın ve beyanlarının engellenmek istendiği çok açıktır. İşin ilginç yanı DP iktidarının bu düzenlemeyi üniversite-

te özerkliğine müdahale olarak görmeyip, bu değişikliği öğretim üyelerinin bilimle uğraşmalarını sağlamak için yaptığını savunmasıdır. İktidar, çıkardığı yasaı öğretim üyeleri için bir disiplin düzenlemesi olarak görmektedir (Ceylan, 2008: 131). Fakat üniversite öğretim üyelerinin önemli bir bölümü ve muhalefet ise üniversitenin siyasetle uğraşmasının demokratik bir hak olduğunu düşünmektedir.

DP iktidarı bununla da yetinmeyerek yaklaşık bir yıl sonra, 5 Temmuz 1954 de 6435 sayılı kanunu çıkararak milli eğitim bakanına öğretim üyelerini re'sen bakanlık emrine alması ve görevinden uzaklaştırmasına olanak tanımıştır. Bu düzenlemeden yirmi gün sonra ise 25 Temmuz 1954 tarihli bir kanunla; gerek görüldüğünde yirmi beş yılını dolduran öğretim üyelerinin re'sen emekli edilebileceği konusu yürürlüğe girmiştir. Kanunun çıkarılmasından hemen sonra ise üniversitelerin senatolarından bu süreyi dolduran öğretim üyelerinin listeleri istenmiştir (Zafer, 22 Temmuz 1954). Bu tür kararları alınmasında üniversite öğretim üyeleri arasındaki çekişmenin ve doğrudan başbakanlığa gönderilen çeşitli ihbar mektuplarının da etkili olduğu söylenebilir. Kanunun çıkarılmasından kısa bir süre önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden *"genç öğretim üyeleri imzasıyla gönderilen ve üniversitede bazı komünist ve ırkçı hocaların bulunduğu"* (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 18-106-26, Belge tarihi: 22.07.1954-00.00.0000) yönündeki ihbar mektubu bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Üniversiteler, iktidarın bu tür düzenlemelerini özerkliğe siyasi bir müdahale olarak görmüştür. Fakat yine de üniversiteler ile iktidar arasındaki ilişkiler henüz çok gerginleşmemiştir. İktidarın da üniversitenin siyasete girmemesi görüşünde samimi olduğuna inanılmaktaydı (Göney, t.y.: 262-263). Bu dönemin en tartışmalı olayı Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'in, Milli Eğitim Bakanı tarafından re'sen emekli edilmesidir. Bunu şiddetle kınayan Esen;

"Bir hükümet organına, profesörü kürsüsünden uzaklaştırabilme yetkisi tanınmış olmasının hata olduğu; bu yüzden üniversite mensublarının fikri bir huzursuzluk ve endişe içine gömüldüklerini ve bu halin de ilmi araştırma ve tefekkürde ilerlemeyi önlediğini, tarihin hiçbir döneminde hükümetlerin ilim müesseselerine karşı zafer kazanamadıklarını, Bülent Nuri Esen'siz üniversite olacağını, ancak hürriyetsiz üniversitelerin düşünülmemeyeceğini,"

ifade etmiştir. Bu sebeple Ankara Üniversitesi 1954-55 öğretim yılına gergin başlamıştır (Göney, t.y.: 265-266). İşin ilginç yanı ise, DP'nin baskıcı anlayışına karşı yönetime el koyduğunu belirten 27 Mayıs darbecilerinin, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'i 147'likler listesine dâhil edip bir kez daha üniversiteden uzaklaştırmalarıdır.

1955 yılından itibaren ekonomide yaşanmaya başlayan durgunluk, tarımsal üretimdeki düşüş ve enflasyon artışı¹, iktidara karşı hoşnutsuzluğu ve eleştirileri de beraberinde getirmişti. Bu ortamda bazı akademisyenlerin de hükümete karşı eleştiri getirdikleri görülmektedir. Bunun ilk örneği dönemin Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi dekanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun, 1956-1957 öğretim yılında fakültenin açılış töreninde iktidar aleyhinde yaptığı konuşmadır. Feyzioğlu bu konuşmasında son yılların bir kritiğini yapmış, başarı için *"nabza göre şerbet vermemek"* ve *"hakikatların rahatça aranmasını ve buldukları zaman da serbestçe söylenmesi"* gerektiğini ifade etmiştir. Bunun da ancak akademik özgürlüğün garanti altında olduğu ortamlarda mümkün olabileceğini belirterek mevcut durumu eleştirmiştir. Feyzioğlu'nun bu konuşması basına yansırken DP'li yöneticiler konu hakkında araştırma istemişlerdir. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı üniver-

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Takım, "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:67, No:2, 2012, ss.157-187.

site senatosundan konu hakkında görüş istemiştir. Üniversite Senatosu'nun konuşmanın bilimsel bir içeriğe sahip olup, sakınca taşımadığına ilişkin raporuna rağmen Feyzioğlu bakanlık emrine alınmıştır (Bozkır, 1996: 228).² Bunun üzerine Prof. Feyzioğlu üniversiteden istifa etmiştir.

1956 Ocak ayında DP'nin polis kökenli iki milletvekili Ekrem Anıt ve Süleyman Çağlar'ın, İçişleri Komisyonu'nda "üniversite profesörleri komünisttir" şeklinde bir ifade kullanmaları üniversite ile iktidar arasında geri dönülemez bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Profesör unvanlı iki milletvekili ve Başbakan Menderes'in de bu ithamı destekleyen tavırları gerginliği daha da arttırmıştır. Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Senatoları bu olayları kınayan sert bildirimler yayımlamıştır (aktaran Ceylan, 2008: 133).

İktidarla üniversiteler arasındaki gerginliğin bir başka örneği de 1958'de yaşanmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Cumhuriyet gazetesinde 2 Ocak 1958'de "Meclis İç Tüzüğü'ndeki değişiklikler yasal değildir" başlıklı bir yazı yazmıştır. 6 Ocak 1958 günü ise, Demokrat Parti Genel İdare Kurulu adına Devlet Bakanı Tevfik İleri'nin "Meclis İç Tüzüğü'ndeki değişiklikler anayasaya aykırı değildir" başlığı ile Prof. Hüseyin Nail Kubalı'nın kişiliğini hedef alan ve ağır eleştiriler içeren yazısı hem gazetelerde yayınlanmış hem de devlet radyolarında okunmuştur. Profesör Hüseyin Nail Kubalı'nın DP iktidarı tarafından, Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınacağı haberlerinin yayılması üzerine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri, 7 Ocak 1958 günü, Anayasa Hukuku dersinde Kubalı'yı desteklemek amacıyla gösteri yapmışlardır. Kubalı'nın, bakanlık emrine görevlendirilmesi büyük bir tepki doğurmuş ve DP'ye yönelik muhalefeti arttırmıştır. Kubalı'nın

üniversitedeki görevine dönmesi için üniversite öğretim görevlileri, öğrencileri ve aydınlar tarafından bir kampanya başlatılmış, sonuçta DP iktidarı geri adım atmak ve Kubalı'yı görevine iade etmek zorunda kalmıştır (<https://www.turkishnews.com>, 2018).

DP'nin ilk kez oy kaybına uğradığı 1957 genel seçimleri sonucunda iktidar partisi ile ana muhalefet partisi olan CHP arasında başlayan gerginlik, süreç içerisinde toplumun çeşitli kesimlerine yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte toplumu etkileyen kurumların başında gelen basın ve üniversiteye karşı sert önlemler alınmıştır. Buna karşılık basın, yargı, sivil bürokrasi, ordu ve üniversitelerin önemli bir bölümü de artık belirgin bir şekilde DP'ye karşı cephe almıştır (Emiroğlu, 2011: 14). Söz konusu kurumların iktidara karşı çıkışlarının en önemli nedeni ise, DP'nin kendisine dayanak olarak seçtiği kesimleri öncelikle dikkate almamasıdır. İktidarın bu önceliği bürokrasi ve ordunun geleneksel hâkimiyetini zedelemiş, üniversite de bu yeni politikadan rahatsızlık duymuştur. Celal Bayar'ın tespitiyle; geleneksel olarak iktidar ortakları olan "ilmiye", "kalemiye" ve "seyfiye" arasındaki ittifaka "reaya" lehine müdahil olan DP, bunun bedelini 27 Mayıs darbesiyle devrilerle ödemiştir (www.Academia.Edu, 2018). Ülkede yaşanan gerginlik 1959'dan itibaren hızla tırmanmaya başlamış, iktidarın baskıcı anlayışı toplumsal kutuplaşmayı daha da arttırmıştır. Sertleşen muhalefete karşı DP polisiye tedbirleri devreye sokmaktan başka, askeri darbenin de en önemli gerekçelerinden biri olan ve yargı bağımsızlığını devre dışı bırakan "Tahkikat Komisyonu"nu kurmuştur.³ Komisyonun kurulmasıyla yükselen tansiyon anında üniversitelere yansımış, CHP'nin yanında yer alan üniversite parlamento dışı muhalefetin merkezi haline gelmiştir (Özdağ,

² Bu konudaki haberler için ayrıca bkz. Vatan, 1 Aralık 1956 ve Cumhuriyet, 1 Aralık 1956.

³ Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Sedef Bulut*, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:2, Sayı:4, 2009, ss.125-145.

2014: 153). Özetle iktidarın bu uygulamaları üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerin önemli bir bölümünün tepkileriyle karşılaşmıştır.

28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt'taki merkez binasında, önce bazı Hukuk Fakültesi öğretim görevlileri, daha sonra da öğrenciler dersleri protesto ederek bahçede toplanmışlardı. Eylemden haberi olan ve üniversite bahçesinde gerekli tedbirleri alan polis, göstericilere derhal dağılmalarını, aksi takdirde müdahale edeceklerini söylemiştir. Öğrenciler ise, polisin üniversiteden çıkmasını, askerın gelmesini isteyen sloganlar atmışlardır. Polisin uyarılarına rağmen kalabalık dağılmamış, bunun üzerine polisler göstericilere müdahale etmiştir. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın ve dekan vekili Sulhi Dönmezer'in polislerin müdahalesine karşı çıkıp, polisin üniversiteyi terk etmesini istemesi üzerine, emniyet amirleri ile hocalar arasında tartışma yaşanmış ve bu gerginlik esnasında emniyet amirlerinden biri Dönmezer'i tokatlamıştır. Polis, Rektör Onar'ı zorla otomobilin içine sokmaya çalışırken kafasının kırılmasına neden olmuştur. Polis, göz yaşartıcı bomba ve uyarı atışları arasında, Onar ve Dönmezer'i Emniyet Müdürlüğü'ne götürmüş, olay yerine takviye amaçlı askeri birlikler sevk edilmiştir. Askerin müdahalesi ve öğrencilerin askere karşı gösterdiği yakınlığın da etkisiyle öğleye doğru olaylar yatışmıştı. Fakat bir süre sonra Rektör Onar'ın, başı sargılı ve üzerinde kanlı bir gömlekle üniversiteye gelip öğrencilerin karşısına çıkmasıyla ortalık tekrar karışmıştır. Öğrencilerin eylemleri şiddetlenmiş ve olay üniversitenin dışına, Beyazıt Meydanı'na taşmıştır. Unkapanı, Eminönü, Babıali bir anda öğrenci gruplarıyla dolmuş, göstericiler Beyazıt Meydanı'nda toplanmış ve yaklaşık beş bin gösterici ile polis arasında taşlı sopalı çatışma başlamıştır. Göstericiler, DP yönetimi aleyhine "*kahrolsun diktatörler*", "*Menderes istifa*", "*hürriyet isteriz*", "*katil polis*" şeklinde sloganlar atmışlardır. Olayları kontrol altına almakta zorlanan polis, öğrencileri dağıtmak

için sert müdahalede bulunmuş ve gaz bombaları kullanmıştır. Bu arada güvenlik güçleri kaldırım taşlarıyla kendilerine saldıran kalabalığı dağıtmak için havaya ateş açmıştır. Askeri tanka çarpıp seken kurşunlar bazı öğrencilere isabet etmiş, göstericilerden bazıları yaralanırken, Turan Emeksiz adlı öğrenci hayatını kaybetmiştir. Polis doğrudan öğrencilerin üzerine ateş açmakla suçlanmıştır (Dikici, 2014: 17-19). Çıkan olaylar sonrasında biri gazeteci olmak üzere, toplam yirmi iki kişi gözaltına alınmış, bunlardan beşi tutuklanmıştır (Ulus, 21 Nisan 1960). Protesto eylemlerinde ilk kez bir kişinin yaşamını kaybetmesi ise gerginliğin daha da tırmanmasına neden olmuştur.

Ölüm ve yaralanmalara yol açan üniversitedeki olaylar Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk defa yaşanmış ve büyük tepkilere neden olmuştur. Üniversite ile siyasal iktidar arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmişti. Milli Eğitim Bakam Atıf Benderlioğlu, İstanbul Üniversitesi Rektörünü telefonla aradığında, karşısında ancak Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci Şensoy'u bulabilmiş, Prof. Kubalı hakkında istenilen mütalaa konusunda bakana Senato'nun toplanması gerektiği belirtilmiş; Rektör'ün Ankara'ya davetine olumsuz cevap verilmiştir. Olaylar nedeniyle İstanbul Üniversitesi bir ay süreyle tatil edilmiştir. Toplanan Senato, öğrenci olaylarını görüşerek, polisin sert müdahalesi sonrasında ortaya çıkan ölüm ve yaralanmaları şiddetle kınamıştır (Göney, t.y.: 277). İstanbul'da yaşanan bu olaylar aynı anda Ankara'da da etkisini göstermiş ve burada, Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinin protesto gösterilerine müdahale sırasında polis tarafından ateş açılmıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki gösterilerin bastırılması için ise askeri birlikler müdahale etmiş ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı protestocuların bulunduğu binaya ateş açılması için emir vermiş, fakat bu emir yerine getirilmemiştir (Aydemir, 1984: 361).

Yaşanan olaylar darbe söylentilerine de hız kazandırmıştı. Bu süreçte DP hükümetine çeşitli uyarılar ve önerilerde de bulunul-

muştur. Bu uyarılardan biri Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil tarafından yapılmıştır. Üniversite öğrencilerinin gösterilerinden sonra Prof. Başgil başbakanlık tarafından Ankara'ya davet edilmiştir. 29 Nisan akşamı yapılan bu toplantıya Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Meclis Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve DP Grup Başkan Vekili Atif Bendoğlu katılmıştır. Toplantıda son zamanlarda gerçekleşen olaylar ve bundan sonra uygulanacak politikalar gündeme getirilmiş, Başbakan Menderes, Prof. Başgil'in konuya ilişkin görüş ve önerilerini öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine Prof. Başgil şu tavsiyede bulunmuştur:

"Her şeyden önce Menderes kabinesi derhal istifa etmelidir. Bundan sonra, mümkün olduğu nispette, muhalefete de birkaç bakanlık vererek, meclisteki mutedil şahsiyetlerden yeni bir kabine kurulmalıdır. Böylece, bir nevi koalisyon kabinesi, daha doğrusu milli birlik kurulmuş olacaktır. Bu yeni hükümet, kendisinden öncekinin takip ettiği politikayı bir yana bırakarak tam bir serbesti içinde kararlarını alacak ve Meclise, Anayasaya aykırı olduğu iddia edilen kanunların bilhassa Salahiyetler Kanununun tadilini teklif edebilecektir. Bu şekilde hareket edilince, artık muhalefetin, hükümeti itham etmek için bahane bulamayacak ve siyasi tansiyon düşecektir" (Aktaran Emiroğlu, 2011, ss. 15-16).

Bu tavsiye karşısında Başbakan Menderes istifa etmeyi düşünmüştür. Fakat Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun, Prof. Başgil'in tavsiyelerine tepki göstermeleri üzerine Menderes de tereddüde düşmüş ve geri adım atmıştır (Emiroğlu, 2011: 16). Bu görüşmeden iki gün sonra ise, 28 Nisan'da İstanbul ve Ankara'da ilan edilen sıkıyönetim (Zafer, 30 Nisan 1960, Hürriyet, 29 Nisan 1960) gereğince sokağa

çıkma yasağı ilan edilmiş ve sıkıyönetim emirlerini dinlemeyenlere silahla karşılık verileceği yönünde bir tebliğ yayınlanmıştır (Zafer, 2 Mayıs 1960). Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın iktidara yönelen tepkilerin gerekirse daha sert tedbirlerle bastırılması yönündeki yaklaşımı olayları durdurmamış, tam tersine darbe sürecini hızlandırmış ve 27 Mayıs günü ordu ülke yönetimine el koymuştur.

2-Akademisyenlerin Darbe Konusundaki Görüşleri

Darbe gerçekleştiğinde Türkiye'de 7 üniversite bulunmaktaydı. Bu üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin tamamının darbe karşısındaki tutumları konusunda kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Fakat özellikle İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin biri dışında, tamamı ya darbeyi onaylayan bir yaklaşım içerisinde olmuşlar ya da sessiz kalmışlardır. Darbe sonrası oluşturulan Milli Birlik Komitesi ile yakın ilişki içerisinde yer alan akademisyenlerin darbeye açık destek vermeleri çeşitli nedenlerden dolayı anlaşılabilir bir durumdur.⁴ Fakat bunun dışında kalan akademisyenlerin darbeye destek verme gerekçeleri dönemin siyasal ortamını ve darbenin nedenlerini anlama açısından önemli ve anlamlıdır.

Darbeyi yapan askerler ordu hiyerarşisine göre düşünüp, üniversiteden yardım alma yoluna gitmişlerdir. Öncelikle darbeye giden süreçte iktidarla anlaşmazlığa düşen birkaç tanınmış Ordinaryüs Profesör'ün öncülüğünde bir komisyon seçildi. Bu seçim Osmanlı devlet geleneğine de çok uygundu. Seyfiye (Silahlı Kuvvetler), İlmiye'den (Büyük

⁴ Prof. Dr. Süha Göney, 27 Mayıs darbe sonrasına ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Esasen o günlerde üniversitedeki bazı hocaların ve emekli askerlerin de idari görev istekleri çok yaygındı... Mesela 27 Mayıs akabinde Edebiyat Fakültesinde görevli bir asistan, yedek subay görevi sona erdiğinden beri itinayla evinde sakladığı askeri elbisesini giyerek Fakülteye geliyor ve idareyi teslim almak istiyordu. Bu meslektaşım Edebiyat Fakültesinde profesörlüğe kadar yükseldi." Bkz. Göney, a.g.e., s.290-291.

Hocalardan) darbenin gerekli ve haklı olduğuna ilişkin bir tür “fetva” istemişti. Üniversite hocaları da adeta bir Şeyhülislam ağzıyla, “El - cevap, Allahü a’lem bissavap!” (Daha doğrusunu tanı bilir) cevabını vererek darbeyi yapanların istediklerini yapmışlardır (<https://www.marxists.org>, 2017). Böylelikle deyim yerindeyse darbenin meşru olduğuna ilişkin “fetva” bizzat dönemin bazı akademisyenleri tarafından verilmiştir.

Darbecilerin istekleri ve seçimleri ile üniversite öğretim üyelerinden oluşturulan “Anayasa Komisyonu” üyelerinin hazırladıkları ilk rapor, akademisyenlerin bir bölümünün darbeye bakış açıları konusunda ipucu vermektedir. Komisyon raporunda darbeyi aklamayan ve meşru gösteren şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak doğru değildir... [İktidar] vatandaşlara, muhalefete, memurlara, basına yapılan tazyik, üniversite gençliğine ve üniversitenin 30 ve hatta 40 senelik meslek hayatını idrak etmiş eski hocalarına... yardımcılara ve talebelerine karşı harekete geçmiştir... üniversite hocalarını, dekanlarını ve rektörünü dövdürmüş, yerlerde sürükletmiş, yaralatmış ve bunlara medeni bir memlekette en kötü insanlara yapılmayacak muameleleri yaptırmak suretile siyasi nüfuzunu devam ettireceğini zannetmiştir.

... Bir hükümetin meşruiyeti sadece menşesinde, yani iktidara gelişinde değil, iktidarda da kendisini bu mevkie getiren anayasaya riayeti ve millet efkârı, ordu, kaza ve ilim müesseseleri gibi müesseselerle işbirliği yaparak hukuk nizamı içinde yaşaması ile ve devamı ile mümkündür. Halbuki hükümet ve siyasi iktidar bir taraftan anayasaya tamamen aykırı kanunlar çıkarmış ve bunlara dayanmak suretile anayasayı ihlal et-

miştir” (Cumhuriyet, 30 Mayıs 1960).

Bu görüşleri ileri süren ve ağırlıklı olarak hukukçulardan oluşan komisyon, hazırladığı bildiri ile TBMM’nin artık yasama organı olmaktan çıktığını ileri sürerek darbeye açık destek vermiştir. 27 Mayıs sonrasında özellikle bazı hukukçuların darbeyi desteklemeleri, daha sonraki dönemlerde akademisyenlerin güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. 27 Mayıs sonrasında hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerinin daha önce örneği görülmedik bir biçimde siyasallaşmaları da büyük bir sorun haline gelmiştir (Gündüz, 2013: 19).

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ömer Özek, 28 Nisan olaylarına atıfta bulunarak darbeye olan desteğini şöyle ifade etmektedir:

“... Hadiseleri takip eden günlerde devamlı içimizde bir ümit var. Hep orduya güvenimizden. Bu gidişe dur demesini bekliyoruz... Yanılmıyoruz. Korkunç bir senato toplantısının yapıldığı, sakat iktidarın en korkunç tehditlerini üniversitemize savurduğu günü sabahı saat beşte müjdeyi veren bir dost sesi ile uyanıyoruz. Umudumuz gerçekleşmiş... İçimizde sadece sevinç var, hiçbir burukluk yok” (Gencer, 1960: 106).

Yine İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden dünyaca ünlü jeolog Ord. Prof. Hamit Nafiz Pamir, darbeye destek gereğini şu sözlerle açıklamaktadır: *“... 27 Mayıs’tan evvel, istikbalimiz tehlikeye düşmüş, istibdat gereği gibi yerleşmiş, ilim ayaklar altına alınmıştı. 27 Mayıs hürriyetimizi iade etti. Medeni dünyaya, alımız açık olarak yeniden girdik, memlekette ilim ve fen devrinin açılış törenini yaptık.”* (Gencer, 1960: 107).

Cumhuriyet döneminin ilk kadın profesörlerinden olan Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Afet İnan ise, darbe sürecinde üniversite gençliğinin eylemlerine vurgu yaparak, gençliğin iktidar karşısındaki tavrını, Atatürk’ün gençliğe hitabesinin bir karşılığı

olduğunu belirtmiştir (İnan, 10 Haziran 1960).

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi hukukçu Prof. Yavuz Abadan, DP iktidarının kimi uygulamalarını hukuk dışı olarak nitelendirerek darbeye desteğini açıklamaktadır:

“... Değil bir devlet başkanının basit bir vatandaşın da verdiği herhangi bir sözü tutmaması, ahlaki bir düşkünlük belirtisidir. Başta Cumhuriyeti olmak üzere, devlette iktidarı elinde bulunduranların, millet ve meclis önünde Anayasanın hukuki bir mükellefiyet olarak yüklediği yeminin icaplarını yerine getirmeyip aksine hareket etmeleri ise, hem şerefsizlik, hem de vatan ve millete hıyanettir.

Başka hiçbir sebep olmazsa sadece bu durum, 27 Mayıs 1960 hareketinin, milli bir inkılap karakterini ve meşruluğunu tesise kafidir. Millet ve memleketi, bir şekavet çetesi haline soysuzlaşmış ve her türlü meşruiyet desteğini kaybetmiş bir klinkin zulmünden kurtaranlar, ünlü Alman hukukçusu Georg Meyer’in ifadesiyle ‘Fiilen hakimiyete el koymakla, meşru olarak devletin idare yetkisini’ de kazanmışlardır” (Gencer, 1960: 111-112).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Doç. Halit K. Elbir ise, “Bir hukuk talebesine mektup” başlıklı yazısında, aslında darbeyi yapanlardan beklentilerini dile getirerek şunları belirtmiştir: “... Bugün kuvvet, akıl ve hikmet, irfan ve dirayetle birleşti... hürriyeti temin eyliyen, müsavat ve uhuvveti öğretenin hep ilim ve fen olduğu tekrar kabul edildi” (Elbir, 4 Haziran 1960).

Akademisyenler arasında askeri darbeye verilen bireysel desteklerin dışında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu da bir bildiri yayınlayarak Türk Silahlı Kuvvetlerine şükran ve bağlılık hislerini bil-

dirmiştir (Milliyet, 31 Mayıs 1960).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Kenan Tunçomağ da, DP yöneticilerinin “kişisel hırslarının ve hukuk tanımaz” anlayışlarının darbenin gerekçesi olduğunu belirtmiştir. Tunçomağ, “Şanlı ve şerefli ordumuz, memleketimizin tekrar demokratik düzene kavuşmasını sağlamakla meşgul ve meşbudur” (Gencer, 1960: 132) derken de aslında darbecilerden beklentilerini ortaya koymaktadır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden sosyolog Cahit Tanyol da darbe girişimine açık destek vermenin dışında, darbecilerden beklentilerini “27 Mayıs’tan ne bekliyoruz?” başlıklı yazısında dile getirmiştir. Tanyola göre gerçekleştirilecek olan değişimler yalnızca hukuksal alanla sınırlı kalmamalı, dinsel, toplumsal ve ekonomik alanlarda da köklü düzenlemelere gidilmelidir (Tanyol, 30 Temmuz 1960).

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Prof. Süheyp Derbil, DP dönemindeki toplumsal kutuplaşma ve siyasal gerginliğe değinmiş, bunu darbenin asıl gerekçesi olduğuna işaret etmiştir. Derbil, askeri darbeyi “Seçkin Devrim” olarak nitelendirmiş, bu harekete açık destek verdikten sonra, darbeyi yapanlara tavsiyelerde de bulunmuştur:

“Hepimize geçmiş olsun: gittikçe sıkıcı ve geriletici olmaya başlayan, kanlı olmak yolunu tutan bir karabasandan kurtulduk... 27 Mayıs devriminde beni en çok sevindiren durum, bu devrimi gerçekleştirenlerin tutumları oldu. Başından sonuna kadar, en büyüğünden en küçüğüne kadar yumuşak davrandılar, itidalden ayrılmadılar, tatlı sözlerle halkımıza durmadan itidal öğütleri verdiler...

Hürriyetin ana direği olan itidali, denkserliği elden bırakmıyalım. Bu direği devirsek altında ezilecek olan gene biziz... Sertlikten kaçınalım. Sertlik sertliğe yol açar, tedirginlik

doğurur" (Gencer, 1960: 108-109).

"*Arf Değişmezi*", "*Arf Halkaları*" ve "*Arf Kapamışları*" gibi kendi adıyla bilinen matematiksel terimleri bilim dünyasına kazandıran, Almanya'da, matematikçi Helmut Hasse ile birlikte yaptığı önemli çalışmalar sonunda matematikte "*Hasse-Arf Kuramı*"nı geliştiren ve bu teorileri sayesinde dünya çapında tanınan (www.akademikmatematik.com/etiket/arf-teoremi, 2017) Cahit Arf ise gerek DP iktidarının son yıllarında, gerekse darbeden hemen sonra sıklıkla dile getirilen bazı kavramlara dikkat çekerek, darbenin lehinde veya aleyhinde herhangi bir tutum sergilememiştir. Arf, günümüz siyasal yaşamında da sıklıkla kullanılan bu kavramlara ilişkin şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

"Ben vatan, millet, şeref, doğruluk, hiyanet, hürriyet, ilim gibi kelimelerin çok tekrar edilmesinden korkuyorum. Manaları mücerret olan ve aynı zamanda bazı şartlar altında tahayyül uyandırabilen bu kelimeler manevi baskı yaratmak hususunda kolayca istismar edilebilir ve dolayısıyla kelime olarak soysuzlaştırılabilir. Bu soysuzlaşma bunların delalet ettikleri kavramların kaybolmasına kadar bile gidebilir. Şimdi bu korkuyu bilhassa ilim ve hürriyet kelimeleri için hissediyorum" (Gencer, 1960: 117).

Cahit Arf'in, bu kavramların sıklıkla ve yersiz kullanımı konusundaki eleştiri ve kaygılarının hiç de yersiz olmadığı bir süre sonra 147 öğretim üyesinin MBK tarafından üniversiteden uzaklaştırılmasıyla anlaşıldı. Oysa darbeyi yapanlar hemen her konuşmalarında "*hürriyet*", "*doğruluk*", "*ilime saygı*" ve "*üniversiteye saygı*" gibi kavramlara sıklıkla vurgu yapmaktaydılar. Örneğin askeri darbenin lideri Org. Cemal Gürsel'in darbeden hemen sonra geçici bir anayasanın hazırlanması için davet edilen akademisyenlere, "*Biz üniversiteye inanıyoruz. Yalnız inanmıyoruz, iman ediyoruz.*" (Çavdar, 2000: 94) şeklindeki

konuşması, daha sonra yapılacak olanlarla çelişkiyi açıkça ortaya koyacaktır.

Türkiye'de sosyolojinin kurucularından biri olarak kabul edilen (Arı, 1975: 45) ve Milli Birlik Komitesi'nin 27 Ekim 1960 tarihinde aldığı kararla üniversiteden uzaklaştırılan 147 kişi arasında yer alan Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken de darbe karşısında tarafsız kalan öğretim üyelerindedir. Ülken, darbeye yönelik olumlu veya olumsuz herhangi bir ifade kullanmazken, "*vatandaşların birbirine saygılı ve toleranslı olması*"nın gereğinden ve "*Milli birliği sağlamanın zarureti*"nden söz etmektedir (Gencer, 1960: 113-115).

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Nurettin Şazi Kösemihal ise, Milli Birlik Komitesi'nin anayasa ve diğer kanunların hazırlanması konusunda üniversitelerden destek almasını övgüyle karşılayarak, "*Milli Birlik Komitesinin yardımına koşmayı, her aydın milli ve ahlaksal bir borç saymalıdır*" (Kösemihal, 3 Eylül 1960) diyerek darbecilere destek vermektedir.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden Prof. Orhan Tuna, darbeye destek verme gerekçesini, 1950-1960 döneminde siyasal iktidarın akademisyenler ile aydınlar üzerinde baskı kurmasına ve "*din istismarcılığına*" vurgu yaparak açıklamaktadır:

"Son on yılın hadiselerini hatırlayanlar, sabık rejimin en çok manevi kıymetler üzerinde oynadığını, münevver zümreyi manen ve maddeten imha ve tahrip etmek hususunda pervasızca tedbirler aldığını, hiçbir içtimai sınıfın münevverler kadar ıstırap çekmediğini, bilakis halk yığınlarını avlamak maksadıyla türlü imtiyazlara gidildiği, başta din istismarcılığına geniş bir yer verildiğini, bundan sonra vergi politikası yoluyla sayı itibarıyla kalabalık kütlelerin gönlünün kazanıldığını tesbit edeceklerdir.

Buna mukabil ilk sıralarda Üniversiteler, Basın ve Ordu olmak üzere münevverleri ihata eden teşekkül ve

müesseselerin hem maddi, hem manevi yönlerden büyük bir tazyik altında bulundurulduğu, bu tazyikin tahammül hadlerini aştığı... hafızalarda daima canlı kalacak olan bir hakikattir” (Gencer, 1960: 118).

Sosyolog Cahit Tanyol da DP dönemindeki keyfi uygulamalar ve siyasal baskılara vurgu yaparak, darbeye destek verenlerdendir: Tanyol, konu ile ilgili olarak aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:

“...Türk tarihinde müstebit idareler görülmüş şeydir. Fakat ayak takımının devleti istila ve devleti zaptettiği ilk defa vukua geliyordu... Bir uçurumun kenarındaydık. Bir el, ilahi bir el, bir gece içinde etrafımızı saran kabustan bizi kurtarıverdi. Bu, Tanrıdan sonra, Türk milletinin felaket anlarında sığındığı ordu idi... Hepimiz bir karanlık geceden kurtulmuş gibi sevinç içindeyiz. İkinci Meşrutiyette, hürriyetin ilanı günlerinde de bütün memleket ve aydınlar, aynı coşkun sevinci yaşadılar...” (Tanyol, 13 Haziran 1960)

Benzer gerekçeleri İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Aytekin M. Ataay şu şekilde belirtmekte ve darbeye destek vermektedir:

“Devrimlere yüz çevirmekle işe başlayan devrik iktidar, Anayasayı hiçe sayarak, ayaklar altına almış, hürriyetlerimizi kısmakla, bunları elimizden almakla işine devam etmiş, güzel yurdumuzu zindandan farksız bir hale sokmuş...”

Üniversite muhtariyeti hiçe sayılmış, öğrenciler öldürülmüş, Üniversite Rektörü yaralanmış, öğretim üyeleri dövülmüş veya hakarete maruz bırakılmışlardı. Devrik iktidar başbakanının ağzında üniversite öğretim üyeleri, birer “kara cübbe-

li”den başka bir şey değillerdi...” (Gencer, 1960: 124).

Türkiye’de felsefenin kurucu isimlerinden biri olan Prof. Takiyettin Mengüşoğlu (www.dogubati.com/takiyettin-mengusoglu, 2018) da askeri darbenin, 1950-1960 döneminde işbaşında bulunan “çete rejimine” (Gencer, 1960: 119) karşı yapıldığını belirterek darbeye destek vermiştir. Benzer ifadeleri Prof. Dr. Cahit Tanyol da kullanmıştır. Tanyol, DP’ye en sert eleştiri yapan akademisyendir. Ona göre darbeden önce “Meclis ve hükümet, ayak takımının, sokak adamının eline düşmüştü... Kurmak istedikleri rejim bir istibdat sisteminden çok bir eşkıya ve çete sistemi idi.” (Tanyol, 14 Ekim 1960).

İstanbul Üniversitesi’nden M. Çetin Özek ise darbeyi, “suistimalci, vatansız, korkak bir iktidarın son bulması” olarak nitelendirmekte ve konuya İslam hukuku açısından yaklaşarak darbeyi meşrulaştırmaktadır. Özek’e göre;

“İslam hukuku devlet reisine itaati emretmekle beraber, belirli hallerde ona karşı isyanı da kabul etmektedir. İsyanı meşru kılan şartlardan biri de, hükümdarın hukuka aykırı icraatta bulunmasıdır... Müminlerin bu hükümdara karşı isyanları onlar için bir haktır.

... Yıllar yılı hüküm süren bu iktidar, memleketlisine karşı devamlı bir haksız tecavüz halinde bulunmuştur... Bu iktidarın icraatı, her fırsatta başvurdukları, kendilerine siyasi menfaat oyuncağı ettikleri İslam dini esaslarına göre de kusurludur. İslam dini kuralları da, kendilerine karşı koymağı millete bir hak olarak tanımakta ve hareketi meşru kılmaktadır” (Gencer, 1960: 135).

Cumhuriyet dönemi Türk tarihçiliğinin en önemli isimlerinden biri olan ve dünyaca tanınan Prof. Dr. Halil İnalcık da, genel anlamda siyasi iktidarların meşruiyetlerini

kaybetmelerinin, onları devirmek üzere girişilecek hareketleri meşru kılacağına dikkat çektikten sonra, DP iktidarının "mevcut hukuk düzenine aykırı çeşitli tasarruf ve davranışları ve hareketlerin kontrolünü sağlayacak müessese ve usuller tahrip yoluna sapması ile dayanmak zorunda bulunduğu meşruiyet temelleri birer birer yıkılmıştır." (Gencer, 1960: 150) tespitinde bulunarak darbeye dolaylı yoldan destek vermiştir. Ayrıca İnalçık'ın DP'yi, "meşruiyet temeli" sadece sandıktaki oy üstünlüğüne dayandırmak ve bunun dışında demokratik-hukuk devletinin diğer ilkelerini göz ardı etmek eğiliminde olmakla suçlaması da dikkat çekicidir.

Darbenin meşruluğunu savunan bir başka akademisyen ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi doçentlerinden Arif T. Payaslıoğlu'dur. Payaslıoğlu'na göre, "27 Mayıs inkılabı Türk milletinin bekasını ve yaşama prensibini tehlikeye sokan bir zümreyi bertaraf ettiği, Türk milletinin yaşama ve ilerleme yolunda tarihi misyonunu temsil ettiği için meşrudur" (Gencer, 1960: 149).

Ceza hukuku uzmanı ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Burhan Köni de; "Bir iktidarın meşru sayılabilmesi için, devletin varlığının temelini, onun esas yapısını teşkil eden ve gösteren Anayasaya riayet etmesi... icap eder. Halbuki sakt iktidar bu vasfını tamamen kaybetmiş bulunuyordu." (Gencer, 1960: 151) ifadesini kullanarak darbenin meşru olduğunu belirtmiş ve destek vermiştir.

Askeri darbe öncesi yaşanan olaylardan dolayı öğrenime ara veren İstanbul Üniversitesi'nin yeniden açılışı için düzenlenen törende konuşma yapan üniversite rektörü ve aynı zamanda geçici bir anayasa hazırlanması amacıyla oluşturulan komisyonun başkanı Ord. Prof. Sulhi Dönmezer ise, orduya olan şükran duygularını şu sözlerle ifade edip, darbeye destek vermiştir: "... Asil Türk ordusunun uğurlu elleriyle üniversitemiz tekrar faaliyete geçmiş bulunuyor. Türk ordusu... mütegalibeler karşısında birleşmiş, devletin ruhu ve mayası olmuştur.... Bize gurbetleşmiş vatanımızı iade

eden asil Türk ordusuna, üniversite adına, gençlik adına şükranlarımızı sunarız." (Milliyet, 14 Haziran 1960).

Sosyal psikolojinin önemli isimlerinden ve Türkiye'deki deneysel psikolojinin kurucusu kabul edilen Prof. Dr. Mümtaz Turhan ise askeri darbeyi, "Milli İnkılap" olarak nitelendirmiş ve darbe hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır: "Milli inkılap, memleketi, yalnız sonu ve akibeti meçhul, içinden nasıl çıkılacağı bilinmeyen bir maharet ve olgunlukla kurtarmakla kalmamış, bu nevi bir idarenin tekrar memleketin başına musallat olmaması çare ve tedbirlerini düşünmek dirayet ve ferasetini göstermiş bulunmaktadır." (Gencer, 1960: 122).

Darbenin tek sorumlusunun DP iktidarı olduğunu belirten Doç. Dr. Aytekin M. Ataay da 27 Mayıs askeri darbesinin, "adi bir hükümet darbesi" olmayıp, bir "devrim hareketi" olduğunu şu gerekçelerle öne sürmekteydi:

"Çünkü düşürülen iktidar, toplumsal menfaatlere hizmet eden, vazife şuuru ile mücehhez bir topluluk olmaktan çoktan çıkmış durumdaydı. Vatandaşların hak ve hürriyetini çiğneyen, şahsi menfaatleri uğrunda onların hayatlarını bile hiçe sayan, hatta seçkin vatan evladlarının imhası için planlar hazırlayan bir iktidarın işden uzaklaştırılması ve bu iktidar mensuplarının hak ettikleri cezalara çarptırılmaları kutsal bir vatan borcudur" (Gencer, 1960: 125).

Askeri darbeyi "Milli Devrim" olarak niteleyen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü profesörlerinden Mecdut Mansuroğlu, DP iktidarı döneminde Türkiye'nin "tipik bir orta çağ istibdat devleti haine gelmiş" olduğunu belirterek, darbeye açık destek vermiş ve "Bu sayede dünya muvacehesinde yine Türklüğümüzle iftihar edecek duruma geldik" (Gencer, 1960: 146) demiştir.

"Devrimlerimizin karşısında egemenlik ve hak kavramları" başlığı ile yayınladığı makalesinde, Prof. Dr. Vedat Raşit Sevig, DP dö-

nemindeki hukuksuzluklara ve özellikle Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşuna ilişkin anti-demokratik uygulamalara dikkat çekerek, askeri darbenin bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir (Sevig, 12 Temmuz 1960).

27 Mayıs hareketini toplumsal ve ideolojik açıdan tahlil etmeye çalışan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Sencer Divitçioğlu'na göre 27 Mayıs, farklı siyasal eğilimlere sahip gençler tarafından da desteklenen ve demokrasinin tekrar kurulması amacıyla gerçekleştirilen "atipik bir burjuva hareketidir" (Gencer, 1960: 127) bu nedenle de desteklenmelidir.

Darbe yapıldığında Harvard Üniversitesi'ne görev yapan Kemal Karpat ise askeri darbe hakkında herhangi bir değer yargısı belirtmezken, akademisyenlerin darbe karşısındaki tutumlarını şu sözlerle eleştirmektedir:

"... İşin feci tarafı şudur ki insanların değersizliklerini, onların kötülüklerine katlandıktan sonra anlıyoruz. Senelerce onların kötü idarelerine boyun eğdikten sonra, hatta onları göklere çıkardıktan sonra, idare kuvvetten düşünce kötülüklerini sayıp döküyor, hepimiz doğruluk ve cesaret timsali kesiliyoruz. Bundan birkaç sene evvel, sabık iktidarın liderlerini yabancı basına 'kaderin Türkiye'ye karşı gösterdiği en büyük lütuf' şeklinde gösterenler bile çıkmıştı içimizden" (Karpat, 23 Temmuz 1960).

Karpat bu sözlerle aslında sadece 27 Mayıs sonrası dönemi değil, genel anlamda Cumhuriyet tarihi boyunca akademisyenlerle siyasal gücü elinde bulunduranlar arasındaki ilişkiyi çok güzel özetlemektedir.

Zaten darbeden hemen sonra üniversitelerde öğretim üyelerinin birbirlerini "jurnallediği" bir dönem başlamıştır. Bunun sonucunda "147'likler Olayı" olarak bilinen ve Milli

Birlik Komitesi'nin kararı ile 147 akademisyenin üniversiteden uzaklaştırılmasıyla sonuçlanan olay yaşanmıştır (bianet m.bianet.org, 2017)⁵ Felsefeci Hüseyin Batuhan, "İspanya'da Bir Şato Bir Düşünürün Hatıraları" adlı kitabında bu tasfiyede darbe sonrası üniversite içinde Milli Birlik Komitesi ile işbirliği halinde olanların önemli bir yol oynadığını, ünlü felsefeci Prof. Dr. Bedia Akarsu ile tanımadığı bir kişi arasında yaşanan görüşmeyi şu şekilde aktarmaktadır:

"Bir gün Bedia Hanım'ın odasına girdiğim zaman tanımadığım bir adamla konuştuğumu gördüm. Adam 27 Mayıs 1960 askeri darbesini yapanlardan oluşan Milli Birlik Komitesi tarafından gönderilen bir doçentmiş. Hocalar hakkında Bedia Hanım'dan bilgi alıyor. Daha henüz 147'ler Olayı ortada yok. Bedia Akarsu, söylediklerini saklayamadı. Bana şöyle dedi: 'Takiyeddin Mengüşoğlu'nun son derece dürüst bir insan olduğunu fakat hoca olarak beş para etmediğini söyledim.' Daha ne söylesin, arkasından da Mengüşoğlu uzaklaştırıldı" (Batuhan, 2001: 269).

Tasfiyede üniversite içinden işbirlikçilerin büyük rol oynadığı pek çok kişi tarafından dile getirilmiştir. Bunların oluşturduğu listelerle "Bazı hocalar, 'Demokrat Partiye yakın olanlar', 'Kürtçü olanlar', 'komünist olanlar' gibi kriterlerle tasfiye edilecekti." Böylece üniversite içindeki muhbirler, her dönemde olduğu gibi, görevlerini yerine getirmişlerdi (Aktaran Gündüz, 2013: 19). Bu hazırlıkların yapılmasından sonra zaman geçirilmeden ve gerekçeler açıklanmadan tasfiyeler gerçekleştirilmiştir. Görevine son verilen ve ancak 28 Mart 1962'de İsmet İnönü Hükümeti'nin çıkardığı bir yasa ile görevlerine dönebilen (Akın, 2012:

⁵ Uzaklaştırma kararı 27 Ekim 1960 tarihinde alınmıştır. Bkz. Cumhuriyet, 28 Ekim 1960.

371). 147'likler içerisinde birçok tanınmış isim de vardı. Bunlar arasında Ali Fuat Başgil, Recai Galip Okandan, Anıtkabir projesinin mimarı Emin Onat, Ratip Berker, Takiyettin Mengüçoğlu, Mina Urgan, Haldun Taner, Sabahattin Eyüboğlu, Mukbil Özyörük, Yavuz Abadan, Zehra Halet Çambel, Özer Ozankaya, Memduh Yaşa, Bülent Nuri Esen ve darbe sonrasında geçici anayasayı hazırlamakla görevlendirilen komisyon üyelerinden Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli gibi isimler de bulunmaktaydı.

Sonuç

DP iktidarının ilk beş yıllık döneminde üniversite ile hükümet arasında genellikle uyumlu bir ilişkiden söz edilebilir. DP'nin üniversitelerin kurumsal işleyişine ve özerkliğine yönelik ilk müdahalesi olarak adlandırılacak olan 21 Temmuz 1953 tarihli 6185 sayılı kanun bile sınırlı tepki ile karşılanmıştır. Fakat iktidarın bu düzenlemeyle yetinmeyerek yaklaşık bir yıl sonra, 5 Temmuz 1954'de 6435 sayılı kanunu çıkararak milli eğitim bakanına öğretim üyelerini kimseye danışmadan bakanlık emrine alması ve görevinden uzaklaştırmasına olanak tanınması, üniversitelerde tepkiye yol açmıştır. 1955'den itibaren ekonomide yaşanmaya başlayan sorunlar, toplumun çeşitli kesimlerinde tepkilere neden olurken, siyasal muhalefet de güç kazanmaya başlamıştır. DP iktidarı ise bu tepkileri baskı ve şiddetle bastırmaya çalışmıştır. İzlenen bu politika özellikle üniversite ve ordu içerisindeki DP karşıtlığını daha da artırmış ve süreç askeri darbe ile sonuçlanmıştır.

Darbe, DP karşıtları tarafından ve iktidarla sorun yaşayan üniversite öğretim üyelerinin önemli bir kısmı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bunun somut örneğini 27 Mayıs Hükümet Darbesi'ne ilişkin görüş belirten akademisyenlerin tutumlarında görmek mümkündür. Bu konuya ilişkin görüş belirtenlerin neredeyse tamamı darbeye destek vermişlerdir. Böyle bir tablonun oluşması çok da şaşırtıcı değildir. Çünkü darbe öncesi dönemde de üniversitelerdeki öğretim kadrosu-

nun önemli bir bölümü politika ile aktif bir biçimde ilgiliydi. Özellikle ordunun müdahalesine gerekçe oluşturacak olan öğrenci olaylarının arkasında belli ölçüde bu kadronun önemli etkisinin olduğunu düşünenler de bulunmaktadır (Kayalı, 1994: 63-64). Şüphesiz ki sadece darbeye ilişkin görüş belirtenlerden hareketle dönemin akademisyenlerinin tamamının veya çok büyük bir çoğunluğunun darbeye destek verdikleri sonucuna ulaşılamaz. Çünkü akademisyenlerin önemli bir bölümü de mevcut siyasal ortamdan dolayı herhangi bir yaptırımla karşılaşabilecekleri korkusuyla olumsuz görüş belirtmekten çekinmişlerdir. Darbeden tam beş ay sonra, 27 Ekim 1960'ta bir kısmı geçmişte DP'ye yakın olmaları nedeniyle, toplamda 147 akademisyenin üniversiteden uzaklaştırılması bu konudaki korkunun yersiz olmadığını göstermektedir.

Aslında sadece 27 Mayıs sonrası değil, bu tarihten sonra da gerçekleştirilen darbe ve darbe girişimleri sonrasında akademisyenlerin siyaset karşısındaki tutumları sıklıkla tartışılan bir konudur. Darbelere karşı tutum takınmayıp tam tersine destekleyici ve meşrulaştırıcı bir tavır içerisinde olmaları eleştirilmektedir. Elbette ki her türlü darbeye ve baskıcı yönetime karşı çıkmak, öncelikle topluma rehberlik etmeleri beklenen akademisyenlerin görevidir. Fakat demokrasi kültürünün genel anlamda güçlü olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin güvence altında bulunmadığı, toplumsal kutuplaşmaların çok rahat yaşanabildiği dönemlerde bu beklentinin karşılık bulmasının çok da kolay olmadığı açıktır. 1930'lardan günümüze kadar farklı dönemlerde çeşitli gerekçelerle üniversitelerden çok sayıda akademisyenin tasfiye edilmesi, benzer yaptırımlara uğrayabilecekleri endişesiyle birçoklarının da sessizliğe bürünmelerinin temel nedenidir.

KAYNAKÇA

A- Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 18-106-26, Belge tarihi: 22.07.1954-00.00.0000.

B- Kitap ve Makaleler

- Akın, R. (2012). *Türk Siyasal Tarihi*. İstanbul: XII Levha Yayınları.
- Arı, O. (1975). "Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*: 13: 45-49.
- Aydemir, Ş. S. (1984). *Menderes'in Dramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Batuhan, H. (2001). *İspanya'da Bir Şato Bir Düşünürün Hatıraları*. İstanbul: Bulut Yayınevi.
- Bozkır, G. (1996-1997). "Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Siyasi Kişiliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C/S.2(6-7): 227-262.
- Bulut: (2009). "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar Ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Akademik Bakış*, C/S. 2 (4):125-145.
- Çavdar, T. (2000). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dikici, A. (2014). "27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi Ve Türk Polisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*: 89: 11-59.
- Elbir, H. K. (4 Haziran 1960). "Bir Hukuk Talebesine Mektup", *Cumhuriyet*.
- Emiroğlu, A. (2011). "27 Mayıs 1960 İhtilali Ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Y.1: 1: 13-27.
- Eroğul, C. (2014). *Demokrat Parti-Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Gencer, A. İ. (1960). *Hürriyet Yolunda*. Ankara: Milli Türk Talebe Birliği Yayınları
- Göney: (T.Y.). "Üniversite Tarihinde Ellili Yıllar Ve 27 Mayıs İhtilalinin Etkileri", *Sosyoloji Dergisi*, 3/23: 259-324.
- Gündüz, M. (2013). "Akademiye Anımsamak: Anılarda Üniversite Sorunları Ve Eleştiriler", *Yüksek Öğretim Ve Bilim Dergisi*, C/S, 3/1:16-26.
- İnan, A. (10 Haziran 1960). "Atatürk Gençliğe Hitabesini İlk Defa Nasıl Okumuştunuz?", *Cumhuriyet*.
- Karpat, K. (23 Temmuz 1960). "İkinci Cumhuriyet Mi? Atatürk Cumhuriyeti Mi?", *Cumhuriyet*.
- Kayalı, K. (1994). *Ordu Ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keskin, Y. Z. (2012). "Demokrat Parti İktidarı Ve Günümüze Yansımaları", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C/S. 5/1: 107-130.
- Kösemihal, N. Ş. (3 Eylül 1960). "Üniversitelerse Edebiyat Fakültelerinin Önemi", *Cumhuriyet*.
- Sevig, V. R. (12 Temmuz 1960). "Devrimlerimizin Karşısında Egemenlik Ve Hak Kavramları", *Cumhuriyet*.
- Özdağ, M. (2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri Ve 27 Mayıs İhtilali*. 2. Baskı, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Takım, A. (2012). "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları Ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C/S. 67/2: 157-187.
- Tanyol, C. (13 Haziran 1960). "Uyanık Olalım", *Cumhuriyet*.
- Tanyol, C. (30 Temmuz 1960). "27 Mayıs'tan Ne Bekliyoruz?", *Cumhuriyet*.
- Tanyol, C. (14 Ekim 1960). "Bugünkü Duruşma", *Cumhuriyet*.
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

C- Tezler

- Ceylan: (2008). *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

D- İnternet Erişimleri

- Hikmet Kıvılcımlı. 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi'i, köxüz Yayınları. Erişim tarihi. 22 Aralık 2017, <https://www.marxists.org/turkce/.../27-mayis-ve-yon-hareketin-sinifsal-elestirisi.pdf>

- [Arf Teoremi.](http://www.akademikmatematik.com/etiket/arf-teoremi) Erişim tarihi. 26 Aralık 2017, www.akademikmatematik.com/etiket/arf-teoremi.
- Berivan Tapan. (2010, 21 Mayıs). 27 Mayıs 50. Yılında Masaya Yatırılıyor. Erişim tarihi: 29 Aralık 2017. - [bianet m.bianet.org/bianet/siyaset/122182-27-mayis-50-yilinda-masaya-yatiriliyor](http://m.bianet.org/bianet/siyaset/122182-27-mayis-50-yilinda-masaya-yatiriliyor).
- 27 Mayıs'a Doğru Öğrenci Gençlik Mücadelesi ve Kastro Nuri. Erişim tarihi: 12 Ocak 2018, <https://www.turkishnews.com> › Ana sayfa › Haberler › Politika
- [Takiyettin Mengüşoğlu.](http://www.dogubati.com/takiyettin-mengusoglu) Erişim tarihi. 26 Ocak 2018, www.dogubati.com/takiyettin-mengusoglu.
- Berk Erdem. Sena Duman, Pınar Pehlivan. [27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu. Erişim tarihi. 30 Ocak 2018, Berk Erdem - Academia.Edu](http://www.Academia.Edu/5403733/27_Mayıs_1960_Darbesi_Raporu) [www.Academia.Edu/5403733/27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu](http://www.Academia.Edu/5403733/27_Mayıs_1960_Darbesi_Raporu).

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Duman, D. (2018). 27 Mayıs Hükümet Darbesi ve Dönemi Akademisyenlerinin Darbe Karşısındaki Tutumları, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7925>, Number: 73 Winter 2018, p. 299-314.